

GROPHUSPROBLEM

Grophuset, sedan länge känt i kontinentala sammanhang, har under de senare årens intensiva järnåldersundersökningar i Sydsandinavien kommit att intaga en central plats i arkeologisk diskussion. De första grophusen, som uppmärksammades i Skåne, grävdes vid undersökningarna av Vä-boplatsen 1945-46. Det gäller enstaka anläggningar från vendeltid och äldre medeltid. I publikationen 1951 var det nödvändigt att söka sig utanför Sverige till kontinentala grophus och till grophus vid Aggersborg i Danmark för att få jämförelse-material och bedömningen blev osäker.¹ Sedan dess har mycket material kommit fram och nu påträffas grophus i mängd vid grustäkt och andra arbeten och vid systematiska undersökningar.

En utbredningskarta över fyndplatserna för grophus kan endast användas för lokalisering (fig. 1). Lakttagelser visar att materialet klumpar sig i områden, där undersökningar pågår samt att fornlämningarnas karaktär är sådan att de lätt kunde ha förblivit ouppmärksammade. Man kan därför inte använda en sådan karta vid diskussion av utbredningen.

Fyndförhållandena antyder att grophuset varit en ytterst vanlig hustyp på järnålderns boplatser i Sydsverige² och att det därigenom intagit en central ställning i järnåldersbebyggelsen. Då materialet nu också är någorlunda stort kan man ta upp problem av mera generell karaktär utanför den lokala undersökningens ram. Det centrala problemet kan formuleras på följande sätt: Vilken funktion har grophuset haft i järnåldern? Detta problem omfattar även delproblem om hustypens uppbyggnad (teknisk aspekt) och dess förhållande till eventuella äldre och yngre hustyper (tidsfaktorn).

Som utgångspunkt tages här frågan om grophusets användning och den därav betingade frågan om dess samband med gården eller byn. Material för att lösa problemet kan man få på olika sätt. Man kan

1. studera lämningarna av grophusen, såväl dess konstruktionsrester som föremål i husgrunderna,

2. studera de enstaka husens förhållande till andra hus på boplatsen och till boplatser av annan art (enstaka anläggningars samband med helhet och miljö),

3. man kan använda vissa litterära uppgifter för att belysa problemet och för att få uppslag för tolkningen av det arkeologiska materialet (lagar, sagor m.m.).

Den sista punkten kommer här inte alls att beröras.

En genomgång av den befintliga litteraturen om grophusen visar att uppfattningarna om dem växlat starkt. I anslutning till den ovan angivna problemställningen kan man ange olika användningsmöjligheter:

1. att grophusen varit avsedda som bostadshus (bostadshus i betydelsen gemensamhets-hus för en familj),

2. att grophusen varit ekonomibygnader,

3. att *en del* varit bostadshus, *andra* ekonomibygnader.

Om man tar upp problemet mera generellt synes man kunna bortse från kompromisslösningar exempelvis att grophus, som egentligen varit avsedda som verkstäder, tillfälligt används som bostäder. Sådana situationer kan ha förekommit och frågan om olika sociala klasser kommer in i detta sammanhang. Jag bortser emellertid helt från sådana situationer och söker efter husens egentliga uppgift. Det är viktigt att ta ställning till hur grophusen skall kopplas in i en eventuell gårdsanläggning. Självfallet är konstruktionen medveten och anpassad efter speciella krav. Hustypen hör hemma i en utvecklad samhällsbildning. Husen har inte legat enstaka utan strödda och i grupper som en del av en mera omfattande bebyggelse.

1. Ett grophus kan tillsammans med flera andra sådana hus ha bildat en enhet.

2. Grophusen kan ha bildat en enhet med hus av annan typ.

Vid diskussionen om funktionen kommer även *tidsfaktorn* in. Det är ju så att bevarade husrester är mycket ojämnt fördelade såväl i tid som i rum. Det finns på kontinenten åtskilligt material från romersk järnålder. Hustypen finns redan i hallstattid.³

Om man begränsar sig till det nordiska materialet är tidsfaktorn av betydelse därför att den hänger samman med frågan om när grophuset först uppträder och vilken situation det då uppträder i. Finns det hela järnåldern igenom liksom på kontinenten eller uppträder det vid en bestämd tidpunkt under järnåldern och varför uppträder det i så fall då? Innebär dess uppträdande i så fall en förändring av gårdsbebyggelsen inom vissa områden och kan en sådan förändring sättas i relation till förändrade odlingsförhållanden och därav betingad ny bebyggelsestruktur?

De utredningar, som gjorts om grophusen, visar en vacklande hållning till frågan om funktionen. Tischlers uttalande att de inte är tillräckligt intressanta är typiskt för uppfattningen att de är en bisak i bebyggelsekomplexen.⁴ Men de har visat sig vara intressanta i sitt sammanhang, därför att de intar en nyckelställning för kunskapen om gårdsenheter och bybebyggelse inom vissa områden.

En analys utifrån bestämda frågeställningar kan skönjas i vissa fall exempelvis i Guyans arbeten där en systematisering och kronologisk indelning har gjorts.⁵ Av tidsbrist kan jag inte gå in på det kontinentalta materialet. På grund av pågående intensiva undersökningar, som ännu inte är publicerade, är det för närvarande också mycket svårt att överblicka. Det räcker i detta sammanhang att hänvisa till typvariationen av delvis nedgrävda hus (2 stolp, 4 stolp, 6 stolp, flerstolp). Det är uppenbart att materialet inte är enhetligt. Typen med två stolpar, som burit takåsen, är vanlig i Sydskandinavien. Den tecknar sig som en fyrkant med avrundade hörn. Den finns i stort antal på brittiskt område⁶ men även på kontinenten blandad med andra typer.

Eftersom jag anser att problemet grophus endast kan lösas med utgångspunkt från deras funktionella sammanhang är de bästa studieobjekten fyndplatser med en mängd anläggningar. Detta utgångsläge finns i järnålderskomplexet i Gårdlösa, Smedstorp sn i sydöstra Skåne, där jag sedan ett antal år drivit en undersökning av bebyggelsen. Det kan nämnas att jag parallellt haft tillfälle att i Hötofta i sydvästra Skåne gräva ut ett antal grophus från yngre järnålder bl.a. från 900-talet, delvis mycket fyndrika, att man där har möjligheter att se dateringar och konstruktionsdetaljer men att materialet, ett par grupper om 4–5 husgrunder, är så litet att man inte kan studera sammanhang, som här betraktats som väsentliga för problemlösningen. Gårdlösaboplatsen ger ett bättre utgångsläge. Eftersom så gott som ingenting ännu är publicerat av materialet ger jag inledningsvis en mycket kort presentation för att ange spännvidden för dateringarna.

Det rör sig om en bebyggelse, som inom ett sammanhängande område kan beläggas kontinuerligt från romersk järnålder till vikingatid.⁷ Komplexet består av tre kategorier av anläggningar: husgrunder, gravfält och anläggningar på en kultplats vid källor och en vattensjuk sänka (stenplan, härdar).⁸ Till husen hör brunnar, ugnar och härdar. De problem som satts i centrum för undersökningen är strukturella och funktionella sammanhang och målsättningen är att spåra sambandet mellan olika anläggningar. Kravet på största möjliga kännedom om olika miljöskapande faktorer tillgodoses genom samarbete med representanter för andra vetenskapsgrenar.

Det här aktuella materialet är 52 nu undersökta grophus. Det är på detta material, som de skisserade grophusproblemen skall diskuteras.

Den första delen gäller *husens konstruktion*. Har huskonstruktionen varit sådan att den lämpat sig som bostadshus?

För att kunna bedöma resterna av konstruktionen måste man först ha klart för sig i vilket tillstånd man nu finner dem på utgrävningsplatserna. Grophus är i och för sig ett begrepp som svarar mot en anläggningstyp, som är nedgrävd i förhållande till orörd grus eller sandnivå. Av de beskrivningar, som står till buds, framgår att anläggningarnas djup varierar väsentligt – på Gårdlösaboplatsen är djupet upp till 90 cm. Man har därför anledning ställa frågan om de varierande djupen beror på konstruktiva skillnader. Delvis kan man antaga detta eftersom husgrunder, som ligger intill varandra, kan ha varierande djup. En annan omständighet kommer emellertid in. Det som är bevarat av dessa hus är det nedre partiet, husgrunden. Det övre partiet är aldrig bevarat annat än till obetydliga delar. Eftersom anläggningarna ofta ligger i odlad jord skär jordbruksredskapen sönder de övre delarna. Man måste även räkna med att ett i forntiden sammansjunket hus utjämnats på olika sätt och kanske störts av gammal odling. Ytligt liggande konstruktionsdetaljer kan knappast vara bevarade annat än i enstaka undantagsfall om ens då. Även om man räknar

med översandning eller dylikt kan man utgå från att de översta konstruktionsdetaljerna sjunkit samman och utjämnats. Bevaringstillståndet är särskilt viktigt att iakttaga för grophusen därför att det är en direkt relation mellan nergrävningsdjup och överbyggnad, vilka tillsammans ger det rörelsefria rummet inne i huset.

Om man skall bedöma husens lämplighet som bostadshus är inte alla konstruktionsdetaljer lika relevanta. För att belysa detta väljer jag här ett par konstruktionsdetaljer, som synas ha stor betydelse för denna fråga. Det är detaljer, som rör takkonstruktionen, dörröppningar och andra ljusintag, storleken och uppvärmningsanordningen. Uppbyggnaden som helhet behandlas inte i detta sammanhang.

Det vanliga för grophusen i Skåne är att husgrunderna markeras av en fyrsidig plan med avrundade hörn (fig. 2). Hörnen kan i vissa fall framträda mera skarpt. Husen är som regel östvästligt orienterade. De har två kraftiga hål efter delvis djupt neddrivna stolpar, ett i mitten av varje kortsida. Det kan finnas ytterligare mittstolpe och oregelbundet placerade udda stolpar, stöd av olika slag men det är inte möjligt att här diskutera alla variationer. Gavelstolparna visar att den i Skånes yngre järnålder allmänna typen har varit ett takhus vars mittås vilat på gavelstolparna.

Vid rekonstruktion av huset är dess höjd beroende av hur djup nergrävningen varit. Taket kan inte lutas hur mycket som helst. Av praktiska skäl kan husen inte heller ha fördjupats hur mycket som helst. Ljusintaget måste ha varit genom dörr på gaveln eventuellt kompletterad med en taklucka. Taköppningar har under alla omständigheter begränsats med hänsyn till väder och vind. Det är sannolikt att största ljusintagen suttit på gavlarna. Ljusintagen kan nu endast beläggas i form av spår av ingångar. I Gårdlösa kan man på några husgrunder se sådana just på gavlarna. Dessa öppningar, vilka ju måste ha funnits på alla hus, har i och för sig lämnat tillräckligt ljus för ett bostadshus.

Av betydelse är storleken. I Gårdlösa-materialet finns många variationer. Om man bortser från några klart skadade anläggningar, vars storlek inte med säkerhet kan bedömas, är längden 1,9 till 4,3 m och bredden 1,4 till 3,6 m. Utan att gå närmare in på detaljer, vilket här inte är möjligt, vill jag betona att det finns hus av det minsta formatet, som är fullständiga kopior av de större. Detta innebär att de större husen med en yta av 8 – 9 m² har varit konstruerade på samma sätt som småhus med en yta av endast ca 3 m². Att räkna med att dessa senare varit bostadshus för en familj med flera medlemmar är på grund av de små dimensionerna helt omöjligt. Man kan inte ens räkna med att en familj med flera medlemmar fått plats i de större av dessa hus med det utrymme som behövts för sovplatser och nödortförlig utrustning. En väv, som ständigt stått uppställd, har exempelvis tagit utrymme. En familj måste i så fall ha disponerat mer än ett hus. Det finns därvid olika teoretiska möjligheter. En del hus kan ha använts som ekonomibyggnader, andra som sovplatser eller dagligrum för arbete, som i varje fall vintertid och vid dålig väderlek flyttats inomhus. Man kan göra ytterligare beräkningar för behovet för nödvändiga verksamheter, förråd m.m. men jag kan här inte driva en analys om utrymmet vidare.

För att få en uppfattning om lämpligheten som bostäder är problemet om uppvärmningen väsentligt.

I uppgifterna om grophus finns ofta för hela komplex angivet att härdar saknas. Vi prövar denna utrustningsdetalj i Gårdlösamaterialet, för att få en konkret uppfattning om härdarnas förekomst i ett större komplex. Av 52 husgrunder har 12 härdar. Endast 23 % av husen har alltså haft någon form av uppvärmning, däri inberäknat sådana med stor härd (kokhus, smedja, ugn). Det är därvid av betydelse att härderna inte begränsar sig enbart till de större husen utan att de är jämnt fördelade över hela materialet. Härdarna är ofta små och består av ett tunt sot- eller kollager. Detta visar, att det inte varit härdar, där eld ständigt brunnit under en längre tid, utan en mera tillfällig uppvärmning. Om man utgår från att dessa hus varit bostadshus innebär detta att man avstått från att uppvärma sin bostad, trots att uppvärmning sedan länge var en känd anordning.

Dessa exempel på konstruktionsdetaljer talar snarast för att grophusen ej använts som bostadshus i den bemärkelse, som här angivits.

Den andra delen av analysen upptar *fyndens karaktär*. Vad säger fynden i husgrunderna om anläggningens funktion?

Husgrunderna innehåller keramik, vävtyngder, sländtrissor, brynen, slagg, kvarnar, knivar och andra järnföremål, djurben, ett och annat smycke – en del fina sådana – och

någon gång vapen. Det är till stor del vanliga redskapstyper men utrustningen i husen varierar. Antingen brynen, slagg och järnföremål eller vävtyngder och sländtrissor kan överväga. Ett hus är med säkerhet smedja och ett annat har en kvarn i kombination med förrådkärl. Ugnar finns i flera. I allmänhet förekommer fynden rikast i golvnivån, som ofta är tydligt markerad. Mer än en golvnivå kan förekomma.

Fyndmaterialet i husen är så varierat att man i detta får starka belägg för att de måste ha haft olika funktioner.

Utredningen om storlek och uppvärmning talar emot en funktion som bostadshus. Det finns dessutom en funktion som grophusen inte kan ha fyllt. De har inte varit stall. Konstruktionen med försänkt golv och trappa och de små proportionerna gör dem omöjliga vara stall för större djur, även om de under omständigheter kan ha använts för höns eller smådjur. Om man antar att djuren inte varit ständigt ute vilket med hänsyn till klimatet kan betraktas som realistiskt, måste på boplatsen ha funnits andra byggnader som fyllt funktionen som stall för husdjuren. Grophusen har under sådana förhållanden endast varit en del av en gårdsanläggning.

Om man accepterar detta resultat, att grophusen ingått i större gårdskomplex på samma sätt som exempelvis i Warendorf⁹ måste flera av husen vara samtidiga och dessa bör rimligen vara grupperade tillsammans. De har varit kompletterade med ytterligare byggnader, som legat ytligt och som fyllt funktionen stall och bostadshus, för vilket grophusen inte varit byggnadstekniskt lämpade och en funktion, som inte kan bringas i samstämmighet med fynden.

Nästa steg i analysen gäller i enlighet med detta de olika anläggningarnas ålder i förhållande till varandra. För Gårdlösa materialet är utgångspunkten för en sådan analys förhållandevis god, då man i många har fynd som ger en arkeologisk datering. En analys av angiven art ställer emellertid mycket stora krav på dateringarna. Den grova arkeologiska dateringen är helt otillräcklig, värdet av en mera kvalificerad varierar med det arkeologiska dateringssystemets säkerhet. För att få ett bättre utgångsläge har jag lagt upp dateringen efter två av varandra oberoende system, det arkeologiska och datering med C 14 analyser.¹⁰ De kompletterar varandra och i vissa fall kan man få kontroll på resultaten. På detta sätt blir en stor del av husen daterade och serien byggs för närvarande ut ytterligare genom nya analyser, som är i arbete. Den skall i slutgiltigt skick bli en sammanhängande dateringsserie.

För analysen om samtidighet är man beroende av hur länge husen varit använda.

Om man finner enstaka husgrunder med enstaka daterande föremål kan man endast få veta en punkt inom det tidsskede, under vilket huset använts. Många daterande föremål i en och samma anläggning kan tänkas ge en mera differentierad upplysning. Den arkeologiska dateringen ger emellertid sällan så fina resultat att man kan urskilja tidsförhållandet mellan anläggningar inom exempelvis ett och samma århundrade. Om man kan belägga anläggningar, som representerar en sammanhängande bebyggelseföljd, har man vissa möjligheter att sätta dem i förhållande till varandra och på så sätt utläsa deras ungefärliga brukningstid. I Gårdlösamaterialet föreligger denna situation och ingen av husgrunderna har ett fyndmaterial, som tyder på en längre tids användning så som man skulle vänta om huset byggts om och bevarats på samma plats. Man har sannolikt använt husen under en sammanhängande tid och därvid gjort enklare reparationer så som exempelvis förnyelse av uttjänade stolpar. Slutligen har man övergivit huset och konstruerat ett nytt. Ett ståndpunktstagande till brukningstiden kräver en del detaljanalyser, som jag här inte kan gå närmare in på och som innebär en prövning av de olika anläggningarnas dateringar i förhållande till varandra. För Gårdlöshusens del har jag antagit att de kan ha använts i ca 50 år, d.v.s. i ca två generationer, om man räknar med generationer om 30 år samt att husen något skär över varandra. Eftersom varken en arkeologisk eller en C 14 datering ger så fina tidsskillnader, som skulle behövas för en sådan indelning, har jag slagit samman materialet så att man får 2 daterade faser à vardera 50 år i en och samma tidsgrupp. Beräkningarna som de framlägges här är inte slutgiltiga utan delvis hypotetiska och kommer säkerligen att vid den fortsatta bearbetningen justeras på flera punkter. I alla dessa tidsgrupper finns hållpunkter för dateringen i det här uppställda materialet. Övergångskedet från romersk järnålder har beräknats till 150 år, i övrigt har tidsgrupperna 100 år och till varje sådan tidsgrupp hör i det här behandlade materialet 4 till 6 grophus. Om man antar

att det ännu ej daterade materialet fördelar sig på ungefär samma sätt, får man 8 till 12 grophus på 100 år d.v.s. 4 till 6 samtidiga enligt den diskuterade principen att ett sådant hus kan användas i ca 50 år.

Det finns då olika möjligheter. Alla dessa hus kan ha tillhört en och samma gård eller också flera gårdar. Grupperingen på fältet ger vissa antydningar om att de inte tillhört samma gård. Det finns i varje fall två samtidiga komplex att räkna med. Om man vidare antar att denna gruppering är riktig får man till varje gård 2 à 3 grophus för exempelvis kvinnliga sysslor och kanske 1 för manliga. Eftersom varje hushåll sannolikt innehållit mer än en vuxen kvinnlig medlem i genomsnitt och alla kvinnliga medlemmar sannolikt sysslat med textilarbete har det i själva verket behövts mer än ett grophus samtidigt för denna sysselsättning. De på detta sätt gripbara gårdsenheterna utgör ett minimum. Det kan ha varit flera.

En lösning efter dessa linjer innebär att varje gård haft användning för flera verkstadslokaler av grophustyp men att det dessutom måste ha funnits byggnader för djur och för bostadsändamål. De senare är hus som nu inte kan beläggas i Gårdlösa med säkerhet och som inte kan beläggas på ett flertal andra fyndplatser med grophus. Det finns emellertid i Gårdlösa vissa byggnadsrester såsom stolphål inom området för grophusen. Detta kan vara spår av större anläggningar. Inom ett med gran bevuxet område, där endast provschakt ännu kunnat tagas, fanns stensättningar som tyder på en större, ytligt liggande byggnad. Detta skall om möjligt undersökas närmare.

För analysen av grophusens funktion är det av betydelse att lösa frågan, vid vilken tidpunkt de kommer in i materialet. På Gårdlösaboplatsen är de äldsta grophusen folkvandringstid. Även om materialet av påträffade husgrunder i jämförelse med vad som en gång funnits är ytterst begränsat är det sannolikt att denna konstruktion kommit in på övergången mellan romersk järnålder och folkvandringstid. Man har inga belägg för att grophustypen förekommer på Östersjöarna. I det skånska materialet är den inte heller belagd i den romerska järnålders horisonter exempelvis i Vä och Uppåkra. Förhållandena på Gårdlösaboplatsen ger emellertid bättre möjligheter att studera förändringarna i bebyggelsestyperna, därför att man där har de olika bebyggelseskedena i en följd som successivt avlöser varandra. Bebyggelsen från romersk järnålder ligger i kontakt med det senare materialet men utanför detta. Det är ett område, där odling bedrivits men där på grund av markförhållandena plöjningen varit mycket grund. Det finns där kvar rester av anläggningar även om de till stor del är skadade. Djupare liggande anläggningar som en brunn och en ugn är tämligen välbevarade. Av övriga anläggningar av betydelse i detta sammanhang är rester av husgrunder med härdar och rader av stolphål, vilka måste ha hört till stora byggnader av den typ, som vi vanligen förknippar med bebyggelsen från romersk järnålder. Däremot finns inga grophus inom området.

Man kan alltså inom Gårdlösakomplexet se en skillnad i struktur mellan bebyggelsen från romersk järnålder och den från folkvandringstid och senare. Man kan visserligen inte utan prövning överföra dessa resultat på andra boplatser. Men materialet är så entydigt att det i kombination med iakttagelser, som kunnat göras på andra boplatser, berättigar till hypotesen att grophusen sannolikt börjat uppträda just på övergången mellan romersk järnålder och folkvandringstid.

Deras gräns nedåt i tiden är på Gårdlösaboplatsen något oklar beroende på att den sista boplatshorisonten endast kunnat undersökas i liten utsträckning. I följden av grophus kan man följa kontinuiteten in i 900-talet. Någon gång vid denna tid har den slaviska keramiken kommit in i materialet. Man kan se den gränsen klart därför att denna keramik överhuvud inte förekommer inom området för det äldre materialet. Bebyggelsen med slavisk keramik ligger ca 200 m i sydvästlig riktning längs åsen. Keramikmaterialet skiljer sig här helt från det föregående. Det finns härdar som undersökts. Vi behöver inte diskutera om grophusen hört till denna bebyggelse. Man vet från flera boplatser att de finns med såväl i 900- som i 1000-talet och in i medeltiden.

Enligt det arkeologiska materialet på Gårdlösaboplatsen har alltså bebyggelsen fortsatt kontinuerligt från romersk järnålder genom folkvandringstid, vendeltid och vikingatid. Man kan se att omläggningar i bebyggelsen skett *två* gånger under denna tid. Den *ena* omläggningen ligger på övergången mellan romersk järnålder och folkvandringstid och den

andra i vikingatiden, då den sammanfaller med den tidpunkt då den slaviska keramiken kommer in i materialet. Man kan spåra dessa omläggningar på många olika sätt. Det är inte möjligt att här gå närmare in på dessa frågor. För bedömningen av husgrundernas roll och sammanhang är det emellertid av betydelse att framhålla att omläggningen inte innebär ett fullständigt brott i utvecklingen.

Till den första omläggningen hör förändringar i bebyggelsens struktur. Den flyttar ett par hundra meter och husen läggs delvis direkt på det gamla gravfältet. Det väsentliga i detta sammanhang är att grophuset kommer in nu som en del av gårdsanläggningarna. Detta innebär att gården fick en annan sammansättning med flera småhus för olika verksamheter. Sammanhangen bakom dessa förhållanden kan förslagsvis vara följande:

1. Vissa arbeten kan ha flyttats ut från ett gemensamhetshus, där de tidigare bedrivits.
2. Sysselsättningarna kan vid den aktuella tidpunkten ha blivit mera differentierade och dessa sysselsättningar ha fått särskilda lokaler.
3. Sysselsättningar, som tidigare delvis bedrivits utomhus kan ha flyttats in i byggnader d.v.s. man har byggt enkla huskonstruktioner omkring dem.

De sysselsättningar som bedrivits i grophuset: smide, vävning, spinning, bakning, malning o.s.v. har bedrivits även under romersk järnålder. Det finns inte skäl antaga att en förändring skett i detta avseende. Däremot torde man i grophusets införande se en viss förändring i sättet att leva.

Det förändrade sättet att leva, som man kan spåra bakom gårdsanläggningarna i Skåne, kan man inte på samma sätt se i alla områden. På Gotland exempelvis har undersökningarna ju visat att man har samma huskonstruktioner och samma kombination av husen i gårdarna från romersk järnålder och i folkvandringstid.

Impulsen till detta nya sätt att leva måste ha kommit från kontinenten, där gårdsanläggningarna av denna typ med små hus var vanligare tidigare. Härledningen kan emellertid här inte diskuteras närmare.

1. B. Stjernquist, Vä under järnåldern, Skrifter utg. av Kungl. Humanistiska Vetenskapssamfundet i Lund, XLVII, 1951, s. 43 ff.
2. M. Strömberg, Untersuchungen zur jüngeren Eisenzeit in Schonen, Acta Arch. Lundensia, Series in 4°, No 4, s. 20 ff.; M. Strömberg, Eine siedlungsgeschichtliche Untersuchung in Hagestad, Südost-Schonen, Meddelanden från Lunds univ. hist. museum 1961, s. 148 ff.; B. Stjernquist, Gärdlösaundersökningen, Ale 1965:2, s. 12 ff.; E. Thun, Archäologische Untersuchungen in Vä in den Jahren 1962–63, Meddelanden från Lunds univ. hist. museum 1964–65, s. 202 ff.; M. Strömberg, Nya fynd i Valleberga, Skånes hembygdsförbunds årsbok 1966, s. 19 ff.; Ale 1966:2, s. 48 och Ale 1967:1, s. 42. Av nyare undersökningar i Danmark med denna hustyp se kort meddelande i Skalk 1965:2, s. 3 ff. samt Acta Arch. XXVIII, s. 193 ff.
3. Fr. Tischler, Der Stand der Sachsenforschung, archäologisch gesehen, 35. Bericht der Römisch-Germanischen Kommission 1954, 1956, s. 136 ff. med sammanställning av äldre litteratur se exempelvis I. Pleinerová, Germanische und slawische Komponenten in der altslawischen Siedlung Brezno bei Louny, Germania 43, 1965, s. 121 ff. med hänvisning till tysk litt. över nyare undersökningar av grophus. Se också W.A. van Es, Wijster. A Native Village beyond the Imperial Frontier 150 – 425 A.D., 1967, s. 77 ff.
4. Tischler, a.a.
5. W.U. Guyan, Einige Karten zur Verbreitung des Grubenhauses in Mitteleuropa im ersten nachchristlichen Jahrtausend und einige Hinweise auf das archäologische Problem der völkerwanderungszeitlichen Hausformen der Schweiz, Jahrbuch d. Schweiz. Ges. f. Urgeschichte 42, 1952, s. 174 ff.; W.U. Guyan, Die frühmittelalterliche Siedlung von Osterfingen, Zeitsch. f. Schweiz. Arch. und

Kunstgesch. 11, 1950, s. 193 ff. Ett försök att anknyta varianter av grophus till etniska grupper har gjorts av Behm-Blanke, jfr. Die Althüringische und frühmittelalterliche Siedlung Weimar, Frühe Burgen und Städte, 1954, s. 97 ff.

6. G.C. Dunning, Bronze Age Settlements and a Saxon Hut near Bourton-on-the-Water, Gloucestershire, The Antiquaries Journal XII, 1932, s. 279 ff. Vid nyare undersökningar på brittiskt område har grophus kommit fram på flera platser.
7. Stjernquist, a.a. 1965.
8. B. Stjernquist, New Light on Spring-Cults in Scandinavian Prehistory, Archaeology, Vol. 17, No. 3, 1964, s. 180 ff.
9. W. Winkelmann, Eine westfälische Siedlung des 8. Jahrhunderts bei Warendorf, Kr. Warendorf, Germania 32, 1954, s. 189 ff.
10. De hittills gjorda C 14 analyserna har utförts av docent Ingrid Olsson, Uppsala.

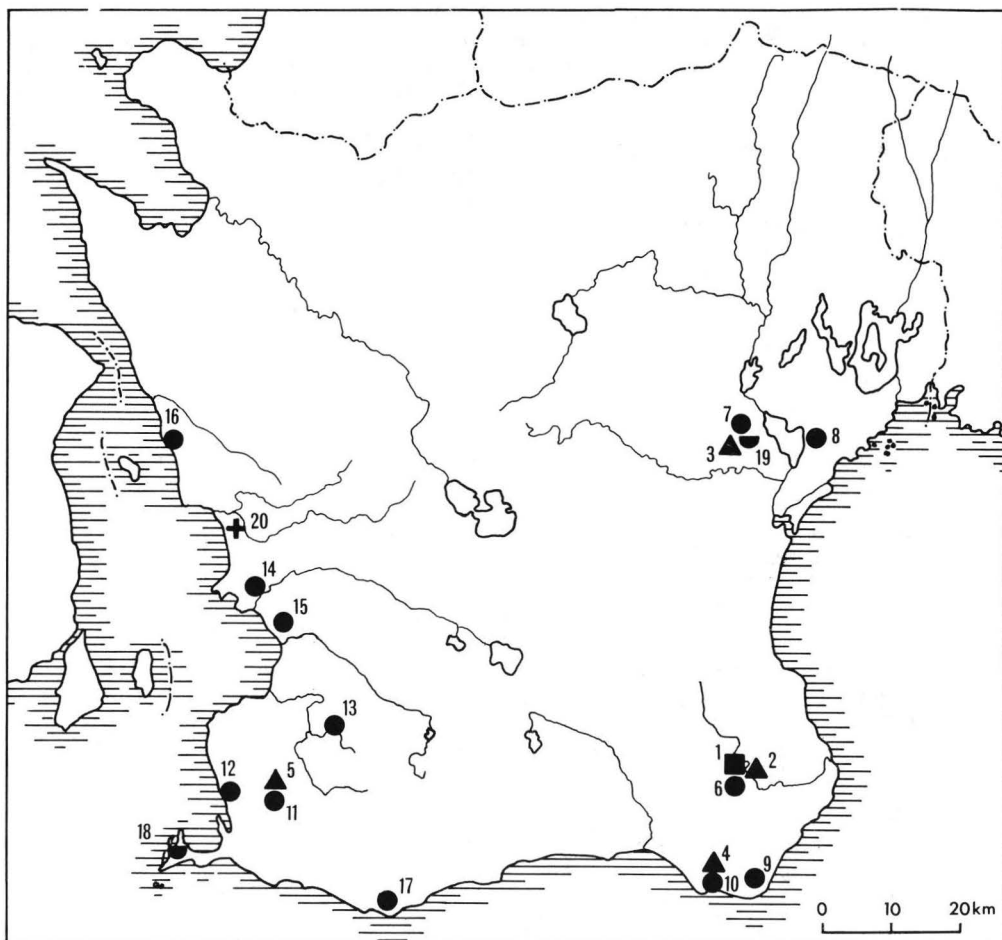

Fig. 1. Fyndplatser för grophus. 1, 2 och 6: Gårdlösa. – 3, 7 och 19: Vä, Vä sn. – 4 och 10: Valleberga, Valleberga sn. – 5 och 11: Hötofta, Södra Akarp sn. – 8. Rinkaby nr 13 och 26, Rinkaby sn. – 9: Hagestad, Löderup sn. – 12: Granedal, Gässie sn. – 13: Värby, Bara sn. – 14: Löddeköpinge, Löddeköpinge sn. – 15: Bjärred, Flädie sn. – 16: Nedre Glumslöv nr 5, Glumslöv sn. – 17: Ö. Torp nr 19, Ö. Torp sn. – 18: Skanör. – 20: Saxtorp sn. – 1. Folkvandringstid. – 2–5: vendeltid. – 6–17: vikingatid. – 18–19: medeltid. – 20: yngre järnålder utan närmare datering.

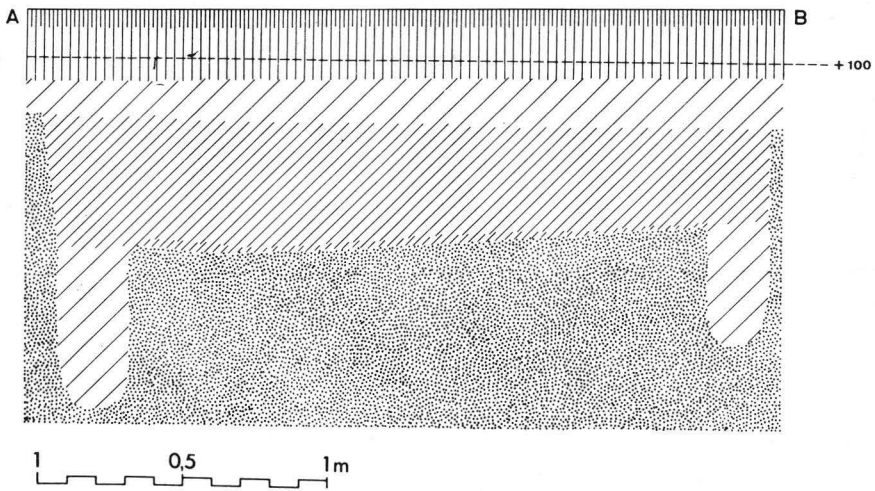
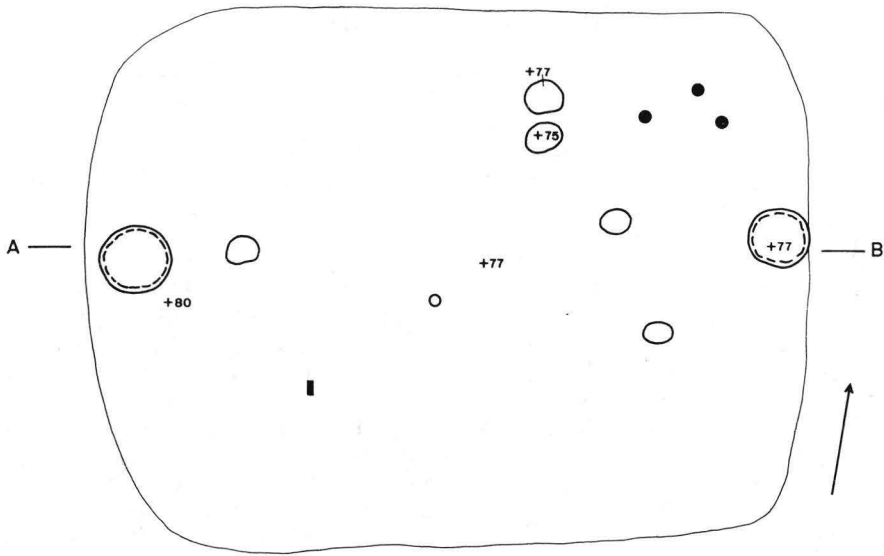

Fig. 2. Grophus på Gårdlösaboplatsen. Snittet anger kulturlagrets tjocklek och stolphälens djup.